

Zalivska kriza

(v luči nastajanja nove arhitekture mednarodnih odnosov)

Zalivska kriza oziroma iraška zasedba Kuvajta je od 2. avgusta naprej rdeča nit v proučevanju mednarodnih odnosov in tudi svojevrsten lakmus različnih opcij, ki nastajajo v pričakovanju razpleta krize. Vzroki in posledice spopada namreč kažejo neke povsem nove obrise razporeditve strateške moči v svetu in neko povsem novo podobo (nastajajoče) sodobne mednarodne skupnosti.

1. Iraška zasedba Kuvajta je namreč močno spremenila strateška razmerja sil v svetu. Pa ne zato, ker bi Irak na račun zasedbe majhnega emirata, »19. kuvajtske pokrajine«, pridobil toliko ozemlja, da bi lahko z njim povsem drugače diktiral določene pogoje; strateško razmerje se je spremenilo zato, ker je Irak v trenutku prišel do četrte svetovnih rezerv nafte, od katere je odvisen današnji ustroj zahodnih gospodarstev. Ta katastrofa ni primerljiva z nobenim prejšnjim naftnim šokom, pri katerih je šlo običajno za igre s cenami in s poceni nafto. Tokratni šok je bil takšen, kot bi Irak zavzel Sovjetsko zvezo. Pri tem je bila za nadaljnji razplet krize v Zalivu morda usodna iraška namera napasti Saudsko Arabijo; v tem primeru – in če bi podvig uspel – bi Irak dobil v roke skoraj natanko polovico vseh doslej ugotovljenih in priznanih svetovnih zalog nafte. S tem je Sadam Husein močno porušil vzpostavljena geostrateška in gospodarska razmerja v svetu, zato je bila tudi reakcija »druge strani« tako odločna.

2. Iraško aneksijo Kuvajta je doletela verjetno najbolj složna in najbolj ostra obsodba mednarodne skupnosti po drugi svetovni vojni. Kot rečeno, je bila silovitost tega odgovora premo sorazmerna z močjo porušeni strateških razmerij v svetu. Pred leti, ko je bil svet vsaj bipolarno, večkrat pa multipolarno razdeljen in razcepljen, enotnosti mednarodne skupnosti ne bi nikoli dosegli; če nič drugega, potem so bili določeni »stebri« te skupnosti (SZ, neuvrščeni) premočno vmešani v izgradnjo iraške diktature. Morda je treba stvar relativizirati in reči, da tudi v današnjih spreminjajočih se mednarodnih odnosih morda ne bi dosegli takšne enotnosti, če ne bi šlo za tako pomembne strateške stvari. Pomembnost svetovnega protiudarca je imela namreč povsem praktično posledico, ki je mednarodna skupnost ni bila sposobna nikoli izvesti niti v Južni Afriki: sledil je namreč popoln ekonomski embargo Iraka, ne glede na dejstvo, da so najvažnejši trgovinski partner te arabske države ZDA in ne glede na dejstvo, da je Zahod pred 2. avgustom letos z iraško-kuvajtskega ozemlja dobival v povprečju po 4 milijone sodov nafte na dan, toliko kot iz Mehike in Velike Britanije skupaj. Irak je ta složna blokada kot prva praktična posledica složne obsodbe – katere jakost je bila odvisna od strateške »teže« iraške agresije – močno dotokla in najbrž ga bo tudi pokopala v trenutnem psiho-fizičnem utrujanju nasprotnikov, seveda takrat, ko bodo vsi efekti te blokade začeli delovati. Navsezadnje sta ZRN in Japonska s trgovino osvojili tisto, kar jima z orožjem ni uspelo. Paralela: Irak bo zaradi trgovine izgubil tisto, kar si je z orožjem prisvojil.

3. Ta složna mednarodna obsodba Iraka in njene praktične posledice pa je seveda omogočil čas, v katerem živimo in ki mu v publicistiki radi rečemo čas nastajanja nove arhitekture mednarodnih odnosov ali krajše nove svetovne arhi-

tekture. V času torej, ko padajo zidovi in se združujejo države in cele celine, ko izginjajo diktatorji in despotski vladarji, ko se pripravlja nova meddržavna pogodba, imenovana Helsinki II in v času, ko sta velesili v boljših odnosih kot kdajkoli, je ta invazijska avantura, ki je že sama po sebi skrajno neumno dejanje in povrhu vsega še v nasprotju z vsemi svetovnimi pisnimi in ustnimi dogovori, postala še bolj neumno in nerazumno dejanje, vnaprej obsojeno na poraz. Pravzaprav je bila to velika preizkušnja za mednarodno skupnost. Če bi ta tokrat Irak zgolj obsodila s kakšnimi medlimi resolucijami, sprejetimi s tesno večino v sicer dodobra kompromitiranem izvršnem organu Združenih narodov in če bi jim še nasprotoval kdo od tistih, ki v svetovnem razmerju sil kaj pomeni, potem bi si lahko nastanek nove svetovne gospodarsko-politične in strateške arhitekture zataknil za klobuk. Tri mesece pred novimi Helsinki so se tisti, ki držijo niti urejanja sveta v svojih rokah, tega očitno zavedali. Usoda nove arhitekture je bila na kocki: »ne« Iraku je pomenil, da možnost nove arhitekture še naprej obstaja, »da« – čeprav posreden – bi to možnost za naslednja desetletja pokopal. Na novo logiko skupnega premaganja problemov sta se oprla tudi Moskva in Washington; Sadam je ostal sam proti svetu.

4. Tudi sicer so bila osemdeseta leta – stvar pa se očitno nadaljuje tudi v devetdesetih – pogubna za razne diktatorje in oblastnike, ki so radi mahali z orožjem. Ravno spremenjeni gospodarsko-politični ustroj sveta, ki je danes privedel do idej o novi svetovni arhitekturi, je botroval padcu številnih diktatur in bo njihov boter očitno še naprej. Nova mednarodna politična ureditev, ki so jo v osemdesetih letih narekemale predvsem anglosaksonske države in ki izhaja iz predpostavke o čim večji politični in gospodarski svobodi ljudi in državljanov in na njej temelječi demokraciji, je bila namreč povsem nenaklonjena različnim oblikam diktatur, katerih temeljno gibalno je bila vedno represija; svoboda in nesvoboda sta si tu prišli močno navzkriž. Težava, ki je dotokla te diktatorje, je bila namreč v tem, da so bile velesile, ki so narekemale usmeritev k čim večjem obsegu političnih in gospodarskih svoboščin, v tem času tudi gospodarsko najmočnejše in so vzdrževanje vzpostavljenega gospodarskega (kapitalskega) in političnega sodelovanja s številnimi državami pogojevale s širitvijo teh svoboščin, ki edine zagotavljajo – vsaj doslej je bilo tako – uspešno razpolaganje s posojenim denarjem. In ker se nihče izmed diktatorjev ni želel sam od sebe odreči vzpostavljeni represiji kot temelju diktature, so na hitro ostali brez tuje finančne pomoči, ki je te diktature držala pokonci. Tako so padli skorajda vsi diktatorji Latinske Amerike – na koncu osemdesetih let je prišlo do zamenjave na čelu prav vseh držav zelene celine – in delno tudi vzhodnoevropski komunistični voditelji, medtem ko je bil Bližnji vzhod poleg Afrike pri tem še najmanj prizadet. Takšno gospodarsko-politično vzdušje osemdesetih let je bilo torej treba zgolj »nadgraditi« s splošnim sodelovanjem vseh najmočnejših držav – kar se je zgodilo tisti hip, ko je s padcem komunizma ideološko izginila še zadnja alternativa tem prizadevanjem za širitev svoboščin – in na vrstni red so prišli še zadnji diktatorski režimi. To je treba v vsakem primeru upoštevati pri obravnavanju složnosti mednarodne skupnosti ob iraškem vdoru v Kuvajt; ker so se prizadevanja za popolno širitev politične in gospodarske svobode v zadnjem času pokazala kot ideološko povsem zmagovita in so jih za »svoja« sprejele tudi države, ki so jih nekoč z »zgodovinskega in razrednega« vidika odklanjale, je jasno, da bo v bodoče vsaka diktatorska usmeritev prišla navzkriž z mednarodno skupnostjo, še posebej, če bodo te diktature močnejše geostrateško ali gospodarsko-politično povezane s svetom, kot je bilo to v primeru Iraka.

5. Pri obravnavanju zalivske krize nikakor ne moremo mimo vprašanja, ali bo

zaplet rešljiv že s temi novimi »stanji duha« v mednarodni skupnosti oziroma trgovinsko-psihološkimi pritiski, ali pa se utegne zapleteni vozle novo vzpostavljene geostrateških razmerij v svetu razplesti tudi z vojaškim obračunom; natančneje, postaviti si moram vprašanje, ali je pot k vojni običajno res tlakovana z miroljubnimi resolucijami. Slišati je različne »scenarije« iz nekaterih »štabnih dokumentov« ameriških oziroma zavezniških obveščevalnih služb, po katerih naj bi do razpleta prišlo še do konca leta (besedilo je pisano 20. oktobra, ko do spopada še ni prišlo, op.a.); toda zaenkrat obstajajo le tri verodostojne verzije morebitnega konca krize v Zalivu, pri čemer vojaška opcija ni omenjena. Prvič: taktika, na katero igrajo Združene države že od samega začetka, je onemogočiti Irak pri nadaljnjem ozemeljskem prodiranju, ga vojaško-politično in predvsem gospodarsko osamiti (pri čemer so potrebni vsi kontingenti oboroženih sil, ki so trenutno v Zalivu) in čakati na to, da bo blokada začela delovati, njena končna posledica pa naj bi bila padec Sadama Huseina in s tem tudi konec zavračanja dialoga o zalivskem vprašanju. Drugič: blokada naj bi bila vsaj tako učinkovita – in prvi rezultati bodo vidni šest mesecev po začetku delovanja – da bi iraški režim zaslutil osamljenost in se nenasilno umaknil iz Kuvajta, kar je z ameriške strani tudi prvi in edini pogoj za kakršnakoli nadaljnja pogajanja. Tretjič: v dolgem psihološkem boju, ki naj bi načel tako eno kot drugo stran, naj bi se Zahod zadovoljil z iraškim umikom z najbolj občutljivih kuvajtskih ozemelj (naftnih polj pri Rumaili, Bubijanu in Varbi), medtem ko naj bi del nekdanjega Kuvajta vendarle ostal za vedno iraško ozemlje, s čimer bi prišli do formule, pri kateri bi morali popuščati obe strani in bi bila kolikor toliko kompromisna. Šele če vse tri formule ne bi dale nikakršnih rezultatov niti po pol leta od začetka blokade in začetka dovažanja vojaških sil v Zaliv, bi morebiti lahko prišlo tudi do oboroženih obračunavanj na tem geostrateško občutljivem in sedaj tako spremenjenem ozemlju. V nobenem primeru pa tudi to ni trajna rešitev problema, ne glede na morebitnega končnega zmagovalca ali poraženca. Na Zahodu se danes že zavedajo negotovosti morebitnega posthuseinovskega iraškega režima; Zahod namreč ne more zagotavljati »benignega« režima v Bagdadu tudi potem, ko bi morebiti odstranil »malignega«. Rešitev je namreč le v širšem bližnjevzhodnem kontekstu.

6. Iraško-kuvajtski oziroma zalivski spopad torej ponuja hkratno možnost razrešitve širšega sklopa bližnjevzhodnih vprašanj, trenutno zavitih v nenehne verske in nacionalne – delno tudi resne – spopade. Pri političnem obravnavanju teh vprašanj je vse doslej prevladovalo mnenje, da gre pri Bližnjem vzhodu za nekaj »orientalskega«, se pravi nerazrešljivega. Toda v času iraške invazije na Kuvajt oziroma v trenutku, ko so Husein in njegovi redki zavezniki začeli pogojevati umik iz Kuvajta z rešitvijo palestinskega vprašanja, je prišla na dan tudi možnost »enkrat-za-vselej« reševanja bližnjevzhodnega sklopa vprašanj. Resda Zahod tudi še sedaj – vzvratno – pogojuje reševanje teh vprašanj s takojšnjim umikom iraških čet iz Kuvajta; toda problem je odprt in prej ali slej ga bo treba začeti reševati, še posebej zato, ker so zgoraj opisane mednarodne okoliščine takšnemu reševanju trenutno zelo naklonjene. Nikjer sicer še ni videti ne slišati podrobnosti bodoče regionalne varnostne strukture na Bližnjem vzhodu in odgovora na to vprašanje najbrž ne bo niti na bližnjem pariškem vrhu Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE), kjer bodo odprta predvsem vprašanja nove regionalne varnostne strukture na stari celini. Toda obrazec, po katerem bodo reševali vprašanja v Parizu – najbrž bo šlo za določen regionalni sporazum, podkrepjen z mednarodnim nadzorom – bo bržkone tudi obrazec za reševanje bližnjevzhodne krize. Bati pa se je, da tega vprašanja ne bo nihče načeljal vse dotlej, dokler se obstoječa

kriza v Zalivu oziroma iraška zasedba Kuvajta ne konča. Ta spor torej ni zgolj merjenje moči pred nujnim prerazporejanjem starih varnostnih mehanizmov v tem delu sveta, ampak tudi iskanje čim bolj ugodnih izhodiščnih položajev pred dokončnim novim odločanjem o varnostno-politični strukturi na Bližnjem vzhodu v času zблиževanja velesil; pri tem »sodelujejo« tako regionalne kot svetovne velesile. Zalivska vojna je torej resno načela vprašanje, ki je trenutno v svetu gotovo najbolj občutljivo in tudi najtežje rešljivo; pri njegovem reševanju se bo trdnost nove sodobne mednarodne skupnosti – ki je trenutno povsem enotna glede temeljnih političnoekonomskih izhodišč – tudi najbolj kristalno izkazala.

7. In če gremo še za korak naprej: z zalivsko krizo so se dokončno – v duhu nove mednarodne ureditve – razkrile tudi prav vse slabosti gibanja neuvrščenih, ki podobnih spopadov med članicami gibanja nikoli ni znalo preprečiti ali omiliti; še več, skorajda vse regionalne konflikte so zakuhale ravno države članice nekoč tako opevane politične združbe, v kateri je sicer več kot polovica vseh držav sveta, in zalivski spopad tudi sodi med te. Jugoslovanski zunanji minister sicer še vedno poudarja »prihodnost« gibanja, ki pa ob izbruhu konflikta znova ni bilo sposobno odigrati nikakršne povezovalne vloge; večinoma so bili namreč stebri tega gibanja tesno povezani z »izgradnjo« iraškega režima (predsedujoča v gibanju še zdaleč ni izvzeta). Kot v primeru Namibije – razreševanje vprašanja te zadnje kolonije na svetu se je začelo ravno v prvih letih pravega popuščanja napetosti – sta bili tudi v primeru Iraka velesili tisti, ki sta odigrali prelomno vlogo, medtem ko so neuvrščeni, sicer v večini tako v varnostnem svetu kot generalni skupščini Združenih narodov, le statirali. Nekaj državam torej, ki so bile gospodarsko najbolj prizadete z izbruhom zalivske krize, je uspelo animirati vso svetovno politiko v okviru Združenih narodov in tudi svetovno javnost proti iraškemu diktatorju, neuvrščeni pa so bili le pasivni opazovalci. Resda je vzrok temu v dejstvu, da so razviti neposredno bolj čutili to strateško spremembo na Bližnjem vzhodu kot pa neuvrščeni, a vseeno so bili tudi ti globoko vpleteni v iraški konflikt, vsaj posredno, in bi že zato lahko odločneje posredovali. Zgodilo se je celo to, da so edine tri države, ki na svetovni sceni bolj ali manj odkrito podpirajo Irak (gre za Kubo, Jemen in PLO), tudi članice – in to ne čisto nepomembne – omenjenega gibanja. Neuvrščenost je torej pokopana; ne zgolj zaradi skorumpiranosti, ki je z zalivsko krizo prišla docela na dan; tudi ne zgolj zaradi tega, ker je notranje bistvo neuvrščenosti (torej preseganje blokvske razdelitve sveta) s koncem hladne vojne postalo irelevantno – ampak predvsem zavoljo tega, ker ni sposobno – in to je vojna v Zalivu očitno dokazala – odigrati pomembnejše vloge pri vzdrževanju ali izgradnji nove varnostne strukture v svetu, pa čeprav imajo za to na razpolago skorajda vse mehanizme, vključno s Združenimi narodi, kjer imajo v varnostnem svetu celo večino in s tem tudi svojevrstno pravico veta. Tako neuvrščenim kot svojevrstni skupnosti zgolj ostane, da poskušajo v organu (OZN), ki je končno začel igrati vlogo, zaradi katere je sploh nastal, delati čim manj težav in se prilagoditi svetovnim tokovom političnega združevanja na podlagi uspešnosti, preden jih doleti kazen in kot organizacija dokončno razpadejo.

O globljih razsežnostih zalivskih dogajanj pa je po avgustovskih vojaških operacijah in že skoraj dvomesečnem zatišju nemogoče govoriti; svetovna skupnost čaka na razplet dogajanja na tem območju, od tega razpleta pa so bistveno odvisne tudi vse vektorske smeri determinant, ki smo jih zgoraj opisali. Iraški vdor v Kuvajt je probleme namreč zgolj odprl in ponudil možnost svojevrstnih novih

prijemov mednarodne skupnosti pri reševanju regionalnih konfliktov. V kolikšni meri pa bo novo stanje duha postalo konstanta tudi pri razreševanju regionalnih konfliktov in ne le muha enodnevnica, pogojena z dnevnimi strateško-političnimi interesi, pa nam bo pokazal izid tega sicer nesmiselnega, a kljub vsemu (vsaj za nekaj) koristnega zalivskega regionalnega spora.